

A FÜLEMILE (színpadi példázat Arany János műve alapján)

BEVEZETŐ:

Mint másik négy előadás esetében, (*Lúdas Matyi; Goodbye; Képek hívásra; Mézben avagy sárban*), e Lajtorja-darab kapcsán is élhet az érdeklődő azzal a lehetőséggel, hogy a leírtak által elképzelt képsorokat összevesse a megörökített valósággal.

A 2005-ben elkészült GYERMEKSZÍNJÁTSZÓK PÉLDATÁRA (4. RÉSZ) kínál erre lehetőséget. Az eredeti (bár meghúzott) szöveghez ragaszkodó Lúdas Matyi után egy évvel, a kisebbik csoporttal ismét egy „sokszor játszott klasszikus újrafelfedezésébe” (részlet a szerkesztői jegyzetből) kezdtünk. Az általános iskolai törzsanyag részeként évente tanítottam, tanítom Arany János A fülemile című példázatát. Az archaikus történet lineáris cselekménykövetése mellett (helyett) mindig is jobban izgatott a történet drámaisága, analógiákra csábító példázatossága. Talán a nagyobbak Lúdas Matyijának lendülete élt tovább bennem, amikor szinte az év eleji időszak próbáinak fókuszába került A fülemile, s az első olvasatok, beszélgetések alatt bizonyossá vált, hogy megvan az évad fesztivál-darabja.

Az alábbiakban – a szinte a teljes eredeti szöveget felhasználó darab leírásakor – megteszem az agyonfirkált rendezői példányomból nyomda alá rendezendő kiegészítéseimet, ám azokon túl mutatnak Perényi Balázs és Kaposi László kommentárjai. (A felvételen 17:15 – től 23:46-ig). Ott hallható: „A jegyzetek időnként elrugaszkodnak a konkrét produktumoktól az általánosan érvényes felé.” Megnyugtató és örömteli leltára egy izgalmas alkotói folyamatnak, ha egy gyerekszínjátészó előadás általános érvényű megállapítások médiuma lehet.

(*Az előfüggöny széthúzása után szinte üres színpadot látunk. Középen hátul egy barna drapériával letakart, kb. másfél méteres hasáb, mellette egy szintetizátor. A földön fényképezőgép, tikfa, naptár, színes pomponok.*

A KERETJÁTÉK részeként a csoportvezető-rendező érkezik balról, egy középen összevarrott piros-fekete pólóban. Kezében egy többméteres ugrálókötél. Egy dallamot füttyül, miközben a kötelet, kifeszítve, leteszi a földre a színpad elejével párhuzamosan. Konstatálja a helyzetet, megszólal a Ghymes együttes Tüzet viszek című száma, majd kimegy, ahol bejött.

Jobbról és balról népes gyereksereg érkezik, teljesen hétköznapi ruhában, felül gyorsan levehető pulóverben, hosszú ujjú pólóban. Az inspiráló zenére ugrálókötelezésbe kezdenek.

MEGJEGYZÉS: Ezt a látszólag egyszerűnek tűnő, mégis rengeteg hozadékkal rendelkező, primer ügyességet, koncentrációt igénylő, és rengeteg lélektani, színpadelméleti réteget hordozó gyakorlatot egy elemzésekkel, értelmezésekkel tarkított Uray Péter tréningen interiorizáltam, és használtam sokat a Lajtorja csoportokkal. Itt és most színpadi szituációba ágyazódott.

A zene – és az ugrálás – hirtelen megszakad, a rendező a színpad előtt magasba dob egy almát, elkapja, majd odagurítja a játsszók közé (egy remélhetően egyértelmű mitológiai utalással Erisz almájára, és az ottani viszálykeltés mozzanatára). Egyikük felkapja, felemeli, majd többen olvassák az alma „feliratát”: A LEGÜGYESEBBNEK. Az eddigi önfeledt, egymást biztató együtt játszásnak vége, a közös tevékenység örömét felváltja a kiváltságos cím birtoklásáért (talán a bitorlásáért sem lett volna hiábavaló elírás...) elinduló ökölharc. A játsszók szó szerint is kivetkőznek önmagukból, piros és fekete pólós pólusok alakulnak ki a darab címének bemondása után. Az iménti játékszer, a kötél, most átalakul a feszültség, a kollízió szemmel látható elemévé, egy kötélhúzás eszközévé.

NARRÁTOR (továbbiakban N, szinte végig osztva a jelöléseknek megfelelően – a kifeszített kötéltre könyökölve középen)Hajdanában,

KÓRUS hajdanában

N amikor még

Így beszélt a magyar ember:

PIROSÁK Ha per,

N úgymond,

FEKETÉK hadd legyen per!

N Valahol (a kötelet fogva keresgélni kezdi a megnevezendő helyszínt, majd elhelyezi a színpad középső tengelyében, mintegy határvonalként) a Tiszaháton

N Élt egy gazda: Pál barátom, (a piros oldal tablót formál a nézők felé)

S Péter, annak tőszomszédja; (a fekete oldal is tablóvá lesz, majd, effekthanggal kísérve átalakul a két fél egymásra acsarkodó szomszédokká)

Rólok szól e rövid példa.

N Péter és Pál

KÓRUS (unottan) tudjuk

N nyárban

Összeférnek a naptárban, (mindkét fél középre megy, vegyülnek és megjátszott mosolyokkal pózolnak a fényképezőgépnek)

Könnyü nekik ott szerényen

Megárulni egy gyékényen;

(A következő narrátor kilép jobbra és a földön lévő naptárt kezébe veszi, majd szép lassan ketté tépi. A hanghatással kísérve az iménti összkép is kettészakad.)

N Hanem a mi Péter-Pálunk

Háza körül mást találunk:

Zenebonát,

(A narráció megszakad, elindul a Pink Floyd ideillő örökzöldje a Money. A kórus félkörbe rendeződik és a földön a dalhoz illő ritmust dobol. Egy némajátékban sorra veszik a játszókat a pitiáner konfliktus Arany által megénekelte okait: a füstölő kéményt, a kapirgáló tyúkot, a kemény összehorgolást, és a sövény lyukait harapdáló kutyákat. Zenei végszóra csend, állókép, majd visszarendeződés a jelenetsor ismétléséhez)

N *(újra, óvatosan)*

Hanem a mi Péter-Pálunk

Háza körül mást találunk:

Zenebonát,

(Végszóra a kórus újra hozza a földön a ritmust – amely ugyanúgy szolgálja a klasszikus Pink Floyd-dalt, mint a felező nyolcasban írt Arany-klasszikust. Most nyilvánvalóvá válik azok számára is a jelenetsor, akik nem ismerik az eredeti művet, hisz a megismételt mozgássor alatt megy a közös narráció)

N *(kórus !)* örök patvart,

Majd felfordítják az udvart;

Rossz szomszédság: török átok,

S ők nem igen jó barátok.

Ha a Pál kéménye füstöl,

Péter attól mindjárt' tüszköl;

Ellenben a Péter tyukja

Ha kapargál

A szegény Pál

Háza falát majd kirugja;

Ebből aztán lesz hadd-el-hadd,

Mely a kert alá is elhat!

(Innentől finom crescendoval) Ez sem enged, az se hagyja,

S a két ház kicsínye, nagyja
Összehorgolnak keményen,
Mint kutyájok a sövényen
Innen és túl összeugat
S eszi mérgében a lyukat. (*Szöveg és mozgás lezárása erős hangsúllyal*)

N De, (*hatásszünet, mindenki kimegy a takarások mögé*) hogy a dologra térjek,
Emberemlékezet óta
Állott egy magas diófa, (*a közepén álló díszletelemet most értelmezi*)
N (*miközben a fatörzsre áll az egyik szereplő, aki hol a fa ága, hol a fülemile, hol narrátor lesz*) Díszelő a Pál kertjének.

N A szomszédba nyult egy ága, („átnyújták” a szomszédig a kezét)
Melyet Péter, minthogy róla
A dió is odahulla, (*Bejön Péter, leveszi a kalapját, az ág beledob egy diót*)
N Bölcsen eltűrt, le nem vága. (*Kis szünet után a fán lévő szereplő egy triangulummal jelzi, hogy eljött a megszentelt idő. A vasárnap. A szakrális pillanat, amivel még erősebb a szomszédok triviális verekedésének kontrasztja.*)

LELKÉSZ (*A fa mögül előlép egy szereplő, palástban, kezében Bibliával, s a narratív szöveg így tulajdonképpen egy vasárnapi istentisztelet prédikációjaként szólal meg. Kedves, személyes emlék, hogy ezt a szerepet a szabadszállási lelkész házaspár – az akkori művészeti iskola fenntartói – fia játszotta, aki – „mellesleg” – a zenei tagozatra is járt, így „kántorként” a későbbi aláfestő zenét is ő játszotta.*)

Történt pedig egy vasárnap, (*két oldalról megérkezik és szigorúan elkülönül a templom népe pirosokra és feketékre*)

Hogy a fentírt fülemile
Ép’ a közös galyra üle,
Azt szemelvén ki oltárnak,
Honnan Istent jókor reggel

Magasztalja szép énekkel: (*madárhang, majd a 42. zsoltár orgonán, aláfestésként*)

PIROSÁK Megköszönve a napot,

FEKETÉK Melyre, im, felvirradott.

PIROSÁK A sugárt és harmatot,

FEKETÉK A szellőt és illatot;

PIROSÁK A fát, melynek lombja zöld,

FEKETÉK A fészket, hol párja költ,

PIROSAK Az örömet, mely teli

Szivecskáját elteli;

FEKETÉK Szóval, ami benne él

S mit körében lát, szemlél,

PIROSAK Azt a pompát,

FEKETÉK fényt

PIROSAK és szint,

FEKETÉK Mely dicsőség

PIROSAK - Semmi kétség -

PIROSAK ÉS FEKETÉK EGYÜTT

Ő érte

Jött létre

Csupán ő érette, mind! (*madárhang*)

N Elannyira, hogy Pál gazda,

Ki gyönyörrel ott hallgatta,

Így kiáltott örömeiben:

PIROSAK „Istenem uram,

Beh szépen

Fütyöl ez az éééén madaram! (*jelentős hangsúllyal*)

FEKETÉK „Kendé bizony az árnyéka!

Mert olyat mondok, hogy még a...” (*némajáték, az itt üvölthető trágár szavakat kisípolja a madár*)

N (*Itt a madár, a fán ülő szereplő egy focimeccs kommentátorává válik, a két oldal, zászlós, transzparenses, pomponos szurkolótáborra, és osztott narrációval követi le Péter és Pál lábtenisz meccsét. A transzparensen a felirat: PÉTER S.E ill. PÁL S.E. Sport Egyesület ... vagy a nevető harmadik által megfogalmazott tagadószavak ...*)

Hangzik átal a sövényen

Egy goromba szó keményen.

PÁL „Hát kié

N - pattogja Pál -

PÁL Mikor az én fámra száll?”

PÉTER „De az én portámon zengett:

Hogy illetné a *füttty* kendet!”

N Pál nem hagyja:

PÁL ötet uccse!

N Péter ordit:

PÉTER ő meg úgyse!

PÁL Többrül többre,

PÉTER szórul szóra,

PÁL Majd szitokra,

PÉTER majd karóra,

PÁL Majd mogorván

PÉTER Átugorván (*lassított mozgással, effektekkel kísérve jelzik a verekedést*)

N Öltre mennek, hajba kapnak;

Öröme a szent napnak

Egymást ugyan vérbe-fagyba, -

Hanem a *just* mégsem hagyva. (*Végszóra mindenki a földön fekszik, csendben. Madár el!*)

BÍRÓ (*mint narrátor, a saját szerepbelépést közvetíti és játssza*)

Pál azonban bosszut forral, (*Miközben a bíró veszi fel a stilizált jelmezét, a „fárol” lekerül a lepel, s egy fehér pulpituszt látunk rajta jól látható § - jel. A pulpitus két oldalánál, kordonként feszülő kötél mögött, felsorakozik a két tárgyalófél és farkasszemet néz.)*

És ahogy van, véres orral

Megy panasza, bírót búsít, (*A bírón már fekete zakó, fekete napszemüveg van*)

S melyet a vérszeny tanúsít

A bántalmat előadja.

(*A pirosak szószólója beszél, közvetítve az üvöltözők üzenetét.*)

PIROSÁK SZÓSZÓLÓJA Jogát, úgymond, ő nem hagyja,

Inkább fölmege a királyig

Térden csúszva: de a fütyöt,

Mely az ő diófáru jött,

Nem engedi, nem! halálig.

FEKETÉK (*Ők reagálják le – méltatlankodva – a lefizetés tényét, amelyet a bíró elfordított arccal vesz tudomásul*) Nyomatéku egy tallért dob

Az igazság mérlegébe,

Mit a bíró csúsztat a jobb

Oldalon levő zsebébe.

BÍRÓ Pétert sem hagyá pihenni

A nagy ártatlan igazság:

Nem rest a bíróhoz menni

Hogy panaszát meghallgassák.

FEKETÉK SZÓSZÓLÓJA (*Ő a csoport némajátékát közvetíti*)

Így s úgy történt, - elbeszéli,

Övé a fütty, ő azt véli:

Nincs vármegye,

Ki elvegye,

Nincsen törvény, nem lehet per,

Hisz azt látja Isten, ember! -

PIROSÁK (*Most ők szörnyülködnek a látható korrupción, váltott narrációval*)

De, hogy a beszédet össze

Annál jobb rendben illessze,

Az ütlegből sokat elvesz

És a joghoz egy tallért tesz,

Mely is a birói zsebben

Bal felől, a szív iránt,

Meghuzódik a legszebben.

(*Hosszas, csendes, vontatott gondolkodás, majd – effektekre – „felderülés”*)

N Felderüle a kivánt

Nap, mely a vitát eldöntse,

(*Kiszaladnak a felek két oldalra, s a kötél újra úgy feszül közöttük, mint a kezdő, kötélhúzásos képből. A birói pulpitus mögött két szereplő egy nagyalakú könyvet dobálgat egymásnak.*))

N Hogy a fülemile-pörben

Kinek szolgál a szerencse.

N Ámde a bírót most cserben

Hagyja minden tudománya,

FEKETÉK (*maguk felé húzva a kötelet*)

És ámbátor

PIROSÁK (*kötelet meghúzva – és így tovább*))

Két prokátor

FEKETÉK Minden könyvét összehányja,

PIROSÁK S minden írást széjjeltúr is:

PRÓKÁTOR-1 Ilyen ügyről,

PRÓKÁTOR-2 Madárfütyről,

KÉT PRÓKÁTOR EGYÜTT Mit sem tud a [corpus juris](#);

BÍRÓ (*Miközben a pulpituson állva lenéz mindkét oldalra, egy almát kezd eszegetni*)

Hallja kendtek!

Se ide nem, se oda nem

Fütyöl a madárka, hanem

(*ráüt a jobb zsebére*) nekem fütyöl,

(*ráüt a bal zsebére*) s nekem fütyöl:

(*kitárt karral kiadja az útját a pereseknek*) Elmehetnek.

(*Mindenki leforrázva, értetlenül nézi a távozó bírót, majd egymást. Lassan leengedik a földre a kötelet, és kimennek a színről.*)

** (Ez a csillag Aranyánál is elkülöníti az epilógus-szerű utolsó szakaszt. Bennem is elkülönült már régebben is, a darabbá alakítás során pedig végképp. A keretjáték részeként újra a felnőtt, a rendező-csoportvezető lép a színre. De korántsem legyőzhetetlen exhibicionizmusa miatt. Sokkal tudatosabb megfontolásból. Úgy vélem, hogy a költő ironikus függeléke, pszichoszociális kommentárja védhetően illik a mindenkori gyerekközösség konfliktusaival, cicaharcból zaklatásig, kirekesztésig fajuló játszmáival, harcaival foglalkozó felnőtt szájába. A kettőszakadt közösség ruháit próbálom egybemarkolni, s a záró – költői – kérdés után a nézőtér terébe dobni, átutalva a közös gondolkodni valókat, bevonni józan döntésekbe a kollégákat.)*

FELNŐTT

Milyen szép dolog, hogy már ma

Nem történik ilyes láрма,

Össze a szomszéd se zördül,

A rokonság

Csupa jóság,

Magyar ember fél a pörtül...

Nincsen osztály, nincs egyesség

Hogy szépszóval meg ne essék,

A testvérek

Összeférnek,

Felebarát

Mind jó barát:

Semmiségért megpörölni,

Vagy megenni, vagy megölni

Egymást korántsem akarja.

De hol is akadna ügyvéd

Ki a *fülemile fütytyét*

Mai napság felvállalja!?

V É G E